

Maria Czubaszek
Grażyna Moniak
Warszawa

MATERIAŁY MARII ŻEBROWSKIEJ
(1900 – 1978)
(III – 250)

Maria Żebrowska urodziła się 13 grudnia 1900 r. w miejscowości Kordelówka, niedaleko Winnicy na Ukrainie. Ukończyła gimnazjum polskie w Kijowie, a w roku 1919 przyjechała z rodziną na stałe do Warszawy i rozpoczęła studia na Uniwersytecie Warszawskim. Początkowo studiowała prawo, a od 1921 r. psychologię i pedagogikę, uzyskując w 1929 r. stopień doktora filozofii w zakresie psychologii.

Pracę dydaktyczną rozpoczęła jeszcze w czasie studiów, będąc asystentką prof. Stefana Baley w Zakładzie Psychologii Wychowawczej UW (1928 – 1931).

Studia psychologiczne kontynuowała za granicą. Najpierw w 1931 r. był to kilkumiesięczny staż w wiedeńskiej pracowni Charlotty Bühler. Badania jakie wówczas prowadziła, zostały wykorzystane przez Charlotte Bühler w książce *Kindhet und Jugenol.* W 1933 r. Maria Żebrowska przebywała w Stanach Zjednoczonych. Współpracowała tam z C. Shawem i E. Burgessem badając środowisko, pochodzących z rodzin polskich, nieletnich przestępców w Chicago.

Po powrocie do kraju w 1933 r. prowadziła nadal pracę naukową i dydaktyczną oraz czynnie uczestniczyła w tworzeniu usługowych placówek psychologicznych – pracowni i poradni wychowawczych oraz w organizacji prac psychologów szkolnych.

Podczas II wojny światowej aktywnie uczestniczyła w tajnym nauczaniu w szkolnictwie wyższym oraz brała udział w ruchu oporu. Za działalność tę przez półtora roku była więziona przez Niemców i tylko przypadkowo uniknęła obozu w Oświęcimiu.

Po wojnie powróciła do pracy dydaktycznej i naukowo – badawczej w Katedrze Psychologii Wychowawczej UW.

Od 1946 r. uczestniczyła w pracach nad reformą studiów psychologicznych. W latach 1949-1950 prowadziła wykłady i seminaria z psychologii społecznej na Uniwersytecie Łódzkim; we wrześniu 1950 r. została mianowana zastępcą profesora; w 1955 r. profesorem nadzwyczajnym; w 1958 r. profesorem zwyczajnym.

Od 1952 r. kierowała Katedrą Psychologii, następnie (do 1969 r.) Katedrą Psychologii Rozwojowej na Wydziale Pedagogicznym UW. Była współorganizatorką Instytutu Psychologicznego UW (1969 r.) i przewodniczyła Radzie Naukowej tego Instytutu.

O rozległości naukowo – badawczych zainteresowań prof. Marii Żebrowskiej świadczy fakt prowadzenia badań w kilku dziedzinach psychologii – przede wszystkim interesowała się psychologią dziecka oraz psychologią rozwojową i wychowawczą.

Jeszcze w latach 30 – tych rozpoczęła długotrwałe badania nad przestępczością nieletnich, a po wojnie prowadziła badania psychologiczne nad skutkami wojny w psychice dzieci i młodzieży, a zwłaszcza nad wpływem wojny na przestępczość nieletnich.

Zajmowała się także psychologią społeczną, szczególnie problematyką rozwoju społecznego młodzieży w okresie dojrzewania. Podejmowała też problemy psycho – pedagogiczne, związane z wychowaniem dzieci zaniedbanych i trudnych.

Z ważniejszych publikacji Marii Żebrowskiej wymienić należy dzieło *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, którego była współautorką i redaktorem, ponadto redagowała pracę zbiorową ku czci prof. dr Stefana Szumana pt. *Rozwój i wychowanie* (1963 r.), była również współautorką pracy *Badania nad nieletnimi przestępcami, Poczucie moralne* oraz autorką *Przestępczość nieletnich w rodzinie*.

Oprócz działalności dydaktyczno – wychowawczej, naukowej i pisarskiej, dużo miejsca w życiu Marii Żebrowskiej zajmował aktywny udział w pracach stowarzyszeń i organizacji naukowych i społecznych.

W czasie studiów związana była z lewicowym ruchem młodzieżowym. W okresie powojennym aktywnie uczestniczyła w pracy uczelnianej i wydziałowej organizacji partyjnej Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1951 – 1955 pełniła funkcję dziekana Wydziału Pedagogicznego i I sekretarza organizacji partyjnej tego Wydziału. Przez całe dziesięciolecie była związana z działalnością pedagogiczną Związku Nauczycielstwa Polskiego, w szczególności z czasopismem „Psychologia Wychowawcza”, pełniąc w nim już przed wojną funkcję sekretarza redakcji, zaś od chwili wznowienia w 1958 r. do ostatniego dnia życia była redaktorem naczelnym.

Profesor Maria Żebrowska była członkiem Rady Głównej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego, Komitetu Nauk Pedagogicznych i Psychologicznych PAN, a następnie Komitetu Nauk Psychologicznych PAN, członkiem Zespołu Rzecznawców do spraw psychologii przy Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego, a następnie była przewodniczącą Komisji Dydaktyczno-Wychowawczej MNSzW i T.

W roku 1973 wybrana została przewodniczącą Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Za zasługi dla Towarzystwa została odznaczona medalem Komisji Edukacji Narodowej. Była również członkiem Société de psychologie scientifique de langue française.

Prof. Maria Żebrowska zginęła śmiercią tragiczną 23.IV.1978 r.

Spuścizna naukowa prof. M. Żebrowskiej przekazana została do zbiorów Archiwum PAN w 1981 r. przez panią Teresę Szustową, spadkobierczynię prof. Żebrowskiej, w ilości 0,26 mb. Po uporządkowaniu materiały ujęte zostały w 22 jednostki. Spuścizna znajdująca się w Archiwum PAN nie jest kompletna, ponieważ poważna jej część została czasowo w posiadaniu rodziny. Materiały spuścizny przejęte zostały w dobrym stanie zachowania.

Prace porządkowe nad spuścizną przeprowadzone zostały przez Marię Czubaszek i Grażynę Moniak z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, w trakcie praktyki studenckiej w sierpniu 1984 r. W wyniku segregacji akta podzielone zostały na dwie podstawowe grupy. Zasadniczym trzonem spuścizny są materiały grupy I, tj. materiały twórczości naukowej, obejmujące 16 jednostek. Składają się one z następujących podgrup: A. prace, odczyty, referaty; B. wykłady; C. materiały warsztatowe. Największa jest grupa C, to znaczy materiały warsztatowe. Ze względu na ich różnorodność tematyczną, podzielono je na kilka jednostek. Niektóre jednostki zawierające materiały do tego samego zagadnienia podzielono czysto mechanicznie ze względu na obszerność materiału. Materiały pochodzą głównie z lat 1950-1960; tylko kilka drobnych pozycji z lat 40-tych.

Z większych opracowań zachowanych w spuściznie wymienić należy maszynopis pracy naukowej *Rola rodziny w przestępczości nieletnich* z 1949 r. Na uwagę zasługują odczyty, referaty i wykłady z psychologii i pedagogiki – wszystkie w rękopisie z naniesionymi poprawkami i uzupełnieniami. Ułożone one zostały w obrębie grupy chronologicznie. Sporządzono do nich aneksy zawierające tytuły i daty powstania.

Ogromną część spuścizny stanowią materiały warsztatowe. W pięciu obszernych jednostkach zebrano wypisy z literatury i notatki własne, które posłużyły M. Żebrowskiej jako warsztat przy pisaniu pracy *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*. M. Żebrowska była współautorką i redaktorem tego dużego dzieła. W ramach prac porządkowych przeprowadzono zebranie tego rozproszonego materiału, wymieszanego z materiałami innego typu, a następnie ułożono w kolejności rozdziałów. Z opracowań mniejszych objętościowo należy zwrócić uwagę na notatki własne i wypisy z literatury do *Historii psychologii*.

Materiały działalności dydaktycznej i zawodowej podzielone zostały na dwie podgrupy, obejmujące działalność dydaktyczną (j.a. 17-19) i działalność zawodową (j.a. 20-22). Są one

fragmentaryczne i nie reprezentują całokształtu działalności Marii Żebrowskiej w tych dziedzinach. Zawierają one notatki z zebrań seminaryjnych i doktoranckich, a także posiedzeń instytucji naukowych.

Żałować należy, że spuścizna nie zawiera materiałów biograficznych, korespondencji ani materiałów o twórcy zespołu. Brak ten stanowi niewątpliwie poważne uszczuplenie informacji o osobie twórcy spuścizny.

Spuścizna Marii Żebrowskiej otrzymała w Archiwum Polskiej Akademii Nauk sygnaturę III – 250, inwentarz liczy 22 jednostki.

Źródła i bibliografia

1. *Materiały Marii Żebrowskiej*, Archiwum PAN, sygn. III-250.
2. „Polskie Archiwum Psychologiczne”, 1978, nr 5, s. 568-570.
3. „Ruch Pedagogiczny”, 1978, nr 6, s. 803-804
4. „Przegląd Psychologiczny”, 1979, nr 2, s. 227-235

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	Pozycje inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1 – 16
A. Prace, odczyty, referaty	1 – 2
B. Wykłady	3
C. Materiały warsztatowe	4 – 16
II. Materiały działalności dydaktycznej i zawodowej	17 – 22
A. Działalność dydaktyczna	17 – 19
B. Działalność zawodowa	20 – 22

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace, odczyty, referaty

1. Rola rodziny w przestępczości nieletnich

Praca

1949. masz., l., k. 262+4

2. Wybrane zagadnienia z psychologii

Problemy psychopedagogiczne

Problematyka zabawy w świetle materialistycznej teorii rozwoju

Psychologia i pedagogika

Odczyty, referaty m.in. z kursu Min. Zdrowia i Opieki Społecznej dla

naczelników wydziałów i Konferencja kierowników Pogotowi Opiekuńczych i Schronisk

1949 – 1954, rkp., l., k. 21

B. Wykłady

3. Metody obserwacji w zakładach specjalnych

Rozwój psychiczny dziecka w świetle nauki Pawłowa (cykl wykładów)

Spoleczne uwarunkowanie zjawisk psychicznych

Konspekt wykładów z psychologii na kursie dla referentów MO, wykłady z

psychologii na kursie dla kierowników Izb Zatrzymań i wykłady z Wyższej Szkoły

Nauk Społecznych

1948 – 1955, rkp., l., k. 75

C. Materiały warsztatowe

4. Psychologia społeczna
Notatki, wypisy z literatury
1949 – 1950, rkp., l., k. 144
5. Materiały z Konferencji Naukowej poświęconej Nauce Pawłowa w Krynicy
Notatki, wypisy z prac Pawłowa, uwagi na marginesie
1951 – 1952, rkp., l., k. 34
6. *Psychologia dziecka*
Notatki do wstępu i wypisy z literatury
B. d., rkp., l., k. 17
7. Jw.
Notatki do rozdziału I wypisy z literatury, uwagi własne
B. d., rkp., l., k. 46
8. Jw.
Notatki do rozdziału II wypisy z literatury, uwagi własne, próbne szkice
B. d., rkp. i masz., l., k. 120
9. Jw.
Notatki do rozdziału III, wypisy z literatury, uwagi własne, próbne szkice
B. d., rkp. i masz., l., k. 320
10. Jw.
Fiszki bibliograficzne
B. d., rkp., l., k. 235
11. *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*
Notatki do rozdziału *Dorastanie*, wypisy z literatury, uwagi własne, wycinki
1965, rkp. i masz., l., k. 174
12. Jw.
Fiszki bibliograficzne do rozdziału *Dorastanie*
B. d., rkp., l., k. 199
13. Jw.
Notatki do rozdziału *Teorie rozwoju psychicznego* wypisy z literatury, uwagi własne
1965, rkp., masz., l., k. 208
14. Jw.
Fiszki bibliograficzne do rozdziału *Teorie rozwoju psychicznego*
B. d., rkp., l., k. 12
15. *Historia psychologii*
Notatki, wypisy z literatury
B. d., rkp., masz., l., k. 41
16. Jw.

Fiszki bibliograficzne
B. d., rkp., l., k. 13

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI DYDAKTYCZNEJ I ZAWODOWEJ

A. Działalność dydaktyczna

17. Seminarium na temat przestępczości nieletnich
Notatki z zebrań seminaryjnych; wykaz tematów prac uczestników
1949-1950, rkp., l., k. 23
18. Proseminaria z psychologii społecznej
Notatki z zebrań
B. d., rkp., l., k. 23
19. Seminarium doktoranckie i zebrania
Konwersatorium, spis nazwisk uczestników i tematów prac, notatki z zebrań
konwersatoryjnych
1967-1968, rkp., l., k. 11

B. Działalność zawodowa

20. Katedra Psychologii UW
Notatki z posiedzeń, dyskusje
1962 – 1966, rkp., l., k. 172
21. Instytut Psychologii UW
Notatki z zebrań naukowych, programy zespołów badawczych
1968 – 1970, rkp., l., k. 146
22. Zakład Psychologii Stosowanej
Notatki z zebrań dyrekcji, uwagi
1969 – 1970, rkp., l., k. 23